

участь у боротьбі за незалежність України зробили мене зрілішою. Я вже не була байдужим, несвідомим невігласом у державних справах, як раніше, й гірко відчувала нашу трагедію. Ми програли війну і знову втратили самостійність. Наша армія почала свій останній похід і врешті опинилася на чужині за дротами» [4, 124]. Жінка, як і більшість патріотично налаштованих учасників революції, змушена була виїхати за кордон: «Наступив день розлуки з Рідною Землею. Всі ми потішали себе думкою, що ця розлука буде недовгою, що знову наступить черговий переворот і ми повернемося. Але ворожба не справдилася – я вже ніколи не вернулася» [4, 127].

Отже, мемуари Тетяни Михайлівської-Цимбал дають змогу поглянути на події 1917–1921 рр. з позиції тих жінок, які скористалися можливостями, що надала революція. Спогади цінні не тільки тим, що дають змогу поглянути на грандіозні події революції очима пересічної містянки, але й віддзеркалюють еволюцію її поглядів від страхів щодо подій, які вирували навколо, і прохолодного ставлення до української влади до свідомого приєднання до українського національного руху.

Джерела та література

1. Історичне джерелознавство: підруч. / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко та ін. Київ: Либідь, 2002. 486 с.
2. Лабур О. В. «Вікно можливостей?»: гендерна ситуація на хвилі революційної політики з лютого 1917 року в Україні. *Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*. *Сторінки історії*. 2019. Вип. 40. С. 42–58.
3. Макарчук С. А. Писемні джерела з історії України: курс лекцій. Львів: Світ, 1999. 351 с.
4. Михайлівська-Цимбал Т. З військового гнізда. Буенос-Айрес: Вид-во Юліана Середяка, 1977. 128 с.
5. Погромський В. О. Українсько-аргентинські зв'язки кінця XIX – першої третини XX століття: джерельна база. *Історичний архів*. 2011. Вип. 7. С. 76–80.

Бойда Андрій

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

«ГАЛИЦЬКИЙ СЛІД» У СТВОРЕННІ СРСР

Анотація. Досліджуються основні віхи життя та діяльності очільника Поділля в 1921–1923 рр. В. І. Порайко – підписанта Декларації та Договору про утворення СРСР 1922 р. Акцентовується на неприпустимості спроб відродження тоталітарної імперії в умовах повномасштабної російської агресії проти України.

Ключові слова: Порайко, Поділля, декларація, СРСР, УСРР.

Abstract. The main milestones in the life and work of the leader of Podillya in 1921–1923 V. I. Porayko – a signatory of the Declaration and Treaty on the Establishment of the USSR in 1922 are studied. Emphasis is placed on the inadmissibility of attempts to revive the totalitarian empire in the context of full-scale Russian aggression against Ukraine.

Keywords: Porayko, Podillya, Declaration, USSR, Ukrainian SSR.

Рівно 100 років тому Україна була насильно взята в лоно тоталітарної імперії під назвою СРСР. Певною мірою історія циклічно повторюється зараз, коли

путінська росія намагається повторно нав'язати Україні такі ж умови, як і Ленін. По ту сторону фронту, як тоді, так і тепер, є як відверті колаборанти, так і люди, які через певні обставини залишилися під чоботом окупанта. Серед таких ошуканих Москвою був єдиний галичанин Василь Іванович Порайко (1888–1937 рр.), який підписав Декларацію та Договір про утворення СРСР як член делегації від УСРР (на той час голова губвиконкому Поділля).

Василь Іванович Порайко є вихідцем з с. Устя на Прикарпатті. Закінчивши гімназію в м. Коломия, протягом 1910–1914 рр. здобував вищу юридичну освіту в університетах Чернівців та Львова. Його участь у боротьбі українців Австро-Угорщини за власні права почала реалізовуватися в лоні Української Радикальної партії в 1908 р. та під час протестів студентів у м. Львові 1910 р. [1, с. 43–44]. За участь у студентському страйку в 1911 р. Василь Порайко та ще 100 студентів засуджені австрійською владою за «публічне насильство» терміном на 1 місяць. Та навіть кримінальне минуле не завадило Василю Порайку займатися культурно-просвітницькою діяльністю. Він активно працював на керівних посадах у повітовому осередку товариства «Просвіта» в рідній йому Снятинщині та очолював осередок організації в рідному селі, грав провідні (аматорські) ролі в Гуцульському театрі Гната Хоткевича та практикувався як помічник адвоката в конторі др. права Юрія Семанюка, більш відомого в літературі як Марко Черемшина [2, с. 114].

З початком Першої світової війни призваний до австрійської армії рядовим, але вже у 1915 р. потрапляє до російського полону, де перебував до початку 1918 р. в Поволжі. В полоні він був ошуканий більшовицькою пропагандою й уже в 1918 р. стає членом ВКП(б) у м. Астрахані. Вперше з'явився на Поділлі тільки в 1920 р. як уповноважений з реорганізації Галицької армії в складі делегації від XII Червоної армії. Упродовж січня–лютого 1920 р. на нього було покладене завдання повного переходу обложених тифом галичан під командування РСЧА. Для червоних це була можливість залучити нові сили для власних інтересів, для галичан – отримати медикаменти для лікування від тифу власного війська [1, с. 45].

Попри численні виїзди В. Порайка та його штабу до військових частин, Червона Українська Галицька Армія (ЧУГА) так і не стала тією ударною силою супроти білих та поляків, на яку так палко очікували в Москві. 27 лютого 1920 р. В. Порайко був призначений командармом ЧУГА. За його свідченнями на допитах в НКВС у Києві в 1937 р., він так і не встиг виконати свої обов'язки безпосередньо. На це впливали як часті виклики В. Порайка в Київ та в штаб 12-ї армії, який безпосередньо підпорядковувалася ЧУГА, так і його діяльність як партійного діяча. Де-факто, командуванням на місцях дислокації частин займався його заступник, колишній полковник РІА Іванов [7, арк. 30–33]. Перехід двох із трьох бригад ЧУГА на бік поляків та петлюрівських військ негативно відзначився на долі діяча, однак зберіг в ньому людяність. Про це свідчать факти про намагання В. Порайка вберегти галичан, які не перейшли на сторону УНР та Польщі, від подальших репресій з боку ЧК. У післявоєнній Вінниччині багато представників міліції, військових та спецслужб були вихідцями з розформованої ЧУГА [5, с. 2].

З травня 1920 р. по липень 1921 р. В. Порайко очолював губвиконком у Полтавській губернії, а з початку серпня 1921 р. по червень 1923 р. – у Подільській. На Поділлі, як і на Полтавщині, перед В. Порайком серед ключових проблем стояла боротьба із залишками анархістських повстанських та петлюрівських військ, які ще вірили в повернення УНР на українську землю. З іншої сторони, місцеві українські жителі не бажали утримувати на своїх плечах більшовицький режим, оскільки вбачали у ньому окупанта й експлуататора. В ньому боровся радикал та комуніст, які внутрішньо завжди конкурували між собою. Зокрема, на IX-й Подільській конференції КП(б)У в березні 1923 р. він, критикуючи непосильні для більшості селянських господарств податки (подвірні, підсадибні, гужові і т. д.), назвав їх «вавилонським стовпотворінням». Свою позицію В. Порайко мотивував тим, що така система податків для села була неефективною [6, с. 231].

На Поділлі В. Порайко прагнув не допускати випадків мародерства працівниками ОДПУ, відстоюючи законність у діях органів влади та її представників. Про цю принциповість можуть свідчити спогади відомого діяча УНР, військового та підпільника Юрія Горліс-Горського, який у 1922–1923 рр. перебував на нелегальному становищі на Вінниччині. Описуючи тогочасну соціально-політичну ситуацію на Поділлі, він констатував, що жодна спроба чекістів нападу на приватну власність з ціллю грабунку не увінчувалась успіхом, коли в цю справу втручався Василь Порайко [3, с. 52].

Та попри внутрішню боротьбу в ідеологічних питаннях та супротиву експлуаторським і фактично диктаторським порядкам більшовиків, В. Порайко став одним із декларантів нової імперії зла. Зокрема, 30 грудня 1922 року він був одним із тих, хто поставив свій підпис під Договором та Декларацією про утворення СРСР від української делегації на чолі з Г. Петровським [4]. Тоталітарна імперія, утворена на ріках крові патріотів та збудована на потенціалах обманутих системою (таких, як В. Порайко) ширих борців за волю народу, майже повністю знищила у репресіях всіх своїх декларантів, серед них і досліджуваного нами діяча у м. Київ 25 жовтня 1937 р. [1, с. 46].

Після розпаду СРСР у 1991 р. певні спроби його відродження були зроблені на основі моделі СНД та ОДКБ і частково реалізовані через союзню державу (рф–білорусь). Проте по-справжньому сценарій відновлення СРСР Москва вирішила реалізувати 24 лютого 2022 р., почавши повномасштабний наступ на Україну. Сьогодні, ми у жодному разі не повинні допустити відновлення СРСР як держави та тоталітарної системи.

Джерела та література

1. Бойда А. Від рядового до генпрокурора: життя та діяльність Василя Порайка (1888–1937). *Студентські історичні зошити*. 2020. Вип. 12. С. 39–47.
2. Бойда А. Громадсько-політична діяльність Василя Порайка (1888–1937 рр.) в австро-угорський період. *XIII Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція, присвячена 400-річчю Хотинської війни. Тези доповідей*. Чернівці, 22–23.10.2021 р. / наук. ред. О. В. Добржанський. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2021. С. 112–115.
3. Горліс-Горський Ю. У ворожому таборі: спогади. Нью-Йорк: Українське Видавництво «Говерля», 1977. 159 с.

4. Декларация об образовании Союза Советских Социалистических Республик и Договор об образовании Союза Советских Социалистических Республик, 30 декабря 1922.
5. На вершинах. *Діло*. 1927. 16 березня. Ч. 58. С. 1–2.
6. Олійник М. П. Практика стягнення єдиного сільськогосподарського податку на Поділлі в 1923–1928 рр. *Історія торгівлі, податків та мита*. 2016. № 1–2. С. 230–237.
7. Галузевий державний архів Служби безпеки України. Ф. 6. Справа № 40215-фп. Кримінальна справа Василя Івановича Порайка. 1937 р. Т. 1. 265 арк.

П'ятіна Дарина

Донецький національний університет імені Василя Стуса

«УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ» У ПОЛІТИЦІ СТАЛІНА

Анотація. У статті розкриваються ключові моменти формування ідеології сталінської доби та її вплив на історію України. Проаналізовано головні етапи репресій проти українства та їх наслідки. Продемонстровано загрози відродження культу Сталіна у сьогоденні.

Ключові слова: Сталін; СРСР; політичні репресії; Великий терор; Голодомор.

Abstract. The article reveals the key moments in the formation of the ideology of the Stalin era and its impact on the history of Ukraine. The main stages of repressions against Ukrainians and their consequences are analyzed. Threats to the revival of the cult of Stalin today have been demonstrated.

Keywords: Stalin; USSR; political repression; The Great Terror; The Holodomor.

Культ Сталіна – минула і страшна реальність історичного простору. Кривавий диктатор, що вчинив геноцид українців, людина, що тримала у страху населення багатомільйонної країни, закомплексований чоловік, що усе своє життя був одержимий помстою і один із винуватців у розв'язанні Другої світової війни.

Ця тема є актуальною і сьогодні, оскільки відродження культу Сталіна та «очищення» його пам'яті на Росії є прямою загрозою українській державності, адже населення, що не застало епохи кривавого диктатора, вважає його дії правильними та виправданими, а як наслідок, може позитивно сприймати будь-яку пропагандистську риторику, започатковану ще при Сталіні.

Дослідженням питання займалося чимало науковців як на теренах України, так і за кордоном. Сталінську політику стосовно України досліджували як його сучасники та політичні опоненти, так і сучасні дослідники, серед яких О. Г. Бажан. Його роботи присвячені діяльності репресивних органів в Україні та трагедії Голодомору [6]. Важливий внесок у дослідження репресій 30-х рр. XX ст. проти ОУН зробив український історик Володимир Косик [4]. Глибинні дослідження репресивної політики сталінської епохи здійснив Роберт Конквіст [3].

Окрім цього, надзвичайно важливими для досліджень є архівні документи, що стосуються «Українського питання» у політиці Сталіна, які були розсекречені та впорядковані для подальшого дослідження [1]. На жаль, більша частина документів знаходиться у російських архівах, до яких немає доступу українським дослідникам дотепер, проте можна знайти спеціалізовані збірки документів, що дають змогу дослідити специфіку політичної діяльності та прослідкувати певні політичні тенденції, притаманні правлінню Йосипа Сталіна.